

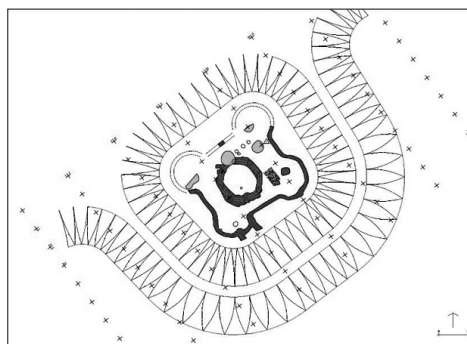
NÉMETH LAURA ESZTER

15. századi éremkincslelet Gór, Széchenyi út 72. sz. alatti lelőhelyről

Bevezetés

Tanulmányomban¹ egy 15. századi éremlelettel foglalkozom, amelyhez személyes kötődésem is van, mivel lakhelyemen, Górbán, a Széchenyi (korábban Lenin) út 72. házászám alatt került elő. A leletanyag közel 2 évtizeden át volt Kecskeméten V. Székely Györgynél. 2008-ban került onnan vissza a Savaria Múzeumba. Gyöngyössy Márton több alkalommal említette meg munkáiban. A következőkben ennek az éremleletnek a bemutatását kísérem meg.

Célom a leletanyag feldolgozása, a földre kerülés lehetséges okainak felvázolása, valamint a környéken előkerült hasonló korú éremleletekkel való összehasonlítása. Továbbá mivel az éremlelet nagy része Hunyadi Mátyás veretei közé tartozik, illetve aquileiai és egy darab boszniai érmét is tartalmaz, így röviden Hunyadi Mátyás; a két aquileiai pátriárka (II. Antonio di Panciera és II. Lodovico di Teck), valamint Újlaki Miklós, bosnyák „király” ezüstpénzverésére is ki fogok térni. A leletanyag összesen 78 érmét tartalmaz; ebből 73 található a múzeumban. A maradék öt érme a megtaláláskor falubeliek tulajdonába került, amelyeket sikerült megtekintennem. Sajnálatos módon azonban biztosan kije-

A középkori vár alaprajza
(Dénes, 2011. 45. p.)

lenthető, hogy ezen a 78 érmén felül is vannak még hiányzó darabok, viszont ezek az idő folyamán elkallódtak. A továbbiakban tehát a meglévő 78 érmére fogok koncentrálni és ezekből következtetéseket levonni. Ahol a „hiányzó” darabok nehézséget jelentenek és további kérdéseket vetnek fel, arra külön ki fogok térni.

Gór ma egy kis falu, nagyjából 300 lakossal a Dunántúl nyugati részén. Az Alpok lábánál, Vas megyében található, korábban Vas vármegye részét képezte. Óskori és középkori emlékeire már Rómer Flóris is felfigyelt.² A falu régészeti szempontból a Górkápolnadomb lelőhelyről vált ismertté, ahol az 1988-ban megkezdett, 6 évnyi, majd a 2002. évi feltárások során az újkőkortól a késő középkorig szinte minden korszakból

1 Jelen közlemény az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Közép- és kora-újkorai régészet alapszakos szakdolgozatomból (Bp., 2022. 39 p.) közlésre átdolgozott változata. Itt mondom köszönetet támavezetőimnek, dr. Nagy Szabolcs Balázsnak; Ilon Gábor régésznek, dr. Tóth Csabának, a Magyar Nemzeti Múzeum numizmatájának és Kószegi Ádánnak, a Savaria Múzeum régésztechnikus-gyűjteménykezelőjének a munka során nyújtott segítségükért.

2 A Nemzeti Múzeumba került bronz lándzsahegyről tudunk. Lásd *Károlyi Mária*: Óskor. In: Sárvár története. Szerk. Söptei István. Sárvár, 2000. 27. p.; *Dénes József*: Gór, egy feltárt favár (castrum ligneum). In: Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére. Szerk. Terei György et al. Bp., 2011. (továbbiakban: Dénes, 2011.) 46. p.

kerültek elő leletek, objektumok. Ezenkívül a Kápolnadomb 5 km-es körzetében még nyolc további lelőhelyet is azonosítottak Ilon Gábor ásatásvezető régész irányításával. Bár a leletanyag szempontjából legnagyobb mértékben képviselt korszak az őskor, a középkort tekintve is elmondható, hogy olyan jelentős objektumok kerültek elő, mint a Dénes József által a 12. század elejére datált³ Árpád-kori favár, amely a domb északi peremén helyezkedett el és a 12–13. században lehetett használatban.⁴

Ennek az épületnek a funkcióját és leletkezését később Feld István bírálta.⁵ Véleménye szerint nem kizárt, hogy itt akár egy falusi udvarházzal lenne szó, hiszen a középkori templom közelsége – kb. 100 m – erre utal. A templom is középkori eredetű.⁶ A vár csupán a 12–13. században állhatott, de a település ezután is lakott lehetett, mivel 14–15. századi leletek is kerültek elő a Kápolnadombon. A település lakottságára utal továbbá az is, hogy adataink alapján Garai Miklósnak 1416-ban официálisai voltak Górnban, illetve, hogy Górn a Guary család és Ják nemzetségbeli rokonságának lakóhelyeül szolgált az Árpád-kortól egészen az 1930-as évek elejéig. A Guary-kastélyon kívül a településen még legalább öt nemesi udvarház volt. A még ma is álló kastély a 17. századra keltezhető.⁷

3 Dendrokronológiai vizsgálatok alapján a várhoz felhasznált faanyagot 1105–1131 között vághatták ki.

4 Dénes, 2011. 41–46. p.; *Ilon Gábor: Górn-Kápolnadomb régészeti kutatásának jelenlegi helyzete, 1988–1990.* = Vasi Szemle, 1991. 3. sz. 343. p.

5 *Feld István: Várak nyomában. Tanulmányok a 60 éves Feld István tiszteletére. ... = Castrum, 2014. 1–2. sz. 73–74. p.*

6 Dénes, 2011. 46. p.

7 *Szekér György: Górn v. Guary Kastély kutatási dokumentáció. II. Bp., 2003. 24. p.*

Górn (Guar/Gwar) az írott forrásokban

A település – Dénes József szerint – egy 1238. évi oklevélben⁸ jelenik meg először „castrum Guor” néven, viszont később Górn első említését Kubinyi András keltező forrás hiányában nem határozta meg pontosan.⁹ Egy 1259. évi forrásban a Górnal azonosítható „Gar prédiomot” a Ják nembeli Márton fia Márton – a jáki monostoralapító – comes birtokai között találjuk és valószínűsíthető, hogy ennek a családnak a tagjai lehetettek a későbbi Guary család középkori ősei, valamint a vár tulajdonosai a 12–13. században.¹⁰ Ezt követően 1279-ből ismert egy forrás, amely a Kőszegiek birtokaként tünteti fel Górn. Tudjuk azt is, hogy a Héder nemzetség Kőszegi ágának felmenői, II. Henrik fiai, Iván és Miklós egy 1279. március 4-én keltezett oklevél¹¹ alapján felosztották egymás között Vas vármegyei javaikat, így Guar területét is fele-fele arányban.¹² 1333-ban a Répcén lévő „guari malmokat” említették a vasvári káptalan birtokaként, maga a település viszont valószínűleg már 1318-ban is Rohonchoz (ma: Rechnitz, Ausztria) tartozhatott, amely ekkoriban Németújvári Miklós, Miklós nádor fia, királyi lovászmester kezében volt. 1374-ben Miklós fiai és rokonai, egyenesági leszármazottai, tehát a Rohonci család, illetve a rohonczi Kakasok, akik a Németújvári ág leszármazottai voltak felosztották egymás között a rohonci birtokot és erről oklevél is született, amiből kiderül, hogy 1374-ben már biztosan Guar is a rohonci uradalomhoz tartozott. Egy 1404. évi keltezésű okle-

8 Dénes, 2011. 46. p.

9 Uo.

10 Uo.

11 *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. Tom. 5. Vol. 2. Buda, 1829. 593–595. p.*

12 *Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. 2. köt. Bp., 1901. 150. p.*

Gór az első katonai felmérésén (<https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=1860936.4546546368%2C5995394.783560602%2C1879118.9127579732%2C6001700.83839413> (Megtekintve: 2022. január 15.))

véltől ismert, hogy a Garaiak – Garai Miklós nádor és János – kezébe került Rohonc, illetve több település, Guart viszont csak külön oklevélben, 1407-ben kapták meg. 1441-ben¹³ a kőszegi várhoz tartozó településként sorolták fel. Ezt követően az osztrák III. Frigyes császár kezére került, de 1478-ban már újból Mátyás rendelkezik felette és tőle Jakab királyi főpattantyús vásárolja meg a rohonci várat és a hozzá tartozó uradalmat, amibe ekkor Guar is beletartozott az 1478. évi oklevél alapján.¹⁴ Mátyás király halála után, 1490-ben viszont Jakab az uradalmat szükségből eladta szalónaki Pamkircher Vilmosnak és Györgynek, de Guart

Jakab magának tartotta fent. Erről egy 1490. július 18-án keltezett oklevélből értesülhetünk, amelyben már „Gwar”-ként hivatkoznak rá.¹⁵ A következő említés 1796-ból származik Vályi András tollából, amelyben immár mai nevén szerepel a település. Ebben Gór közigazgatásban való elhelyezkedéséről esik szó: Gór Vas vármegyében található és a sárvári uradalom részét képezte.¹⁶

¹³ Hazai okmánytár. 8. köt. Kiadják Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Véghely Dezső. Bp., 1880. 462. p.

¹⁴ Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. 2. köt. Bp., 1894. 752. p. (Hunyadiak kora Magyarországon; 7)

¹⁵ Neumann Tibor – Vajk Ádám: A Guary-levéltár oklevelei, 1490–1541. = Fons, 2003. 1. sz. 119–121. p.

¹⁶ Vályi András: Magyar országnak leírása. 2. köt. Buda, 1799. 46. p.

Az érelelet előkerülésének körülményei

Az érelelet 1987 őszén került elő egy ház építése során, a Széchenyi út 72. házszám alatt. A megtalálás körülményeivel kapcsolatban sajnos nem rendelkezünk pontos információkkal, ugyanis egyrészt a találó – korából és egészségi állapotából adódóan – nem emlékszik tisztán az érelelet előkerülésének részleteire, így e vonatkozásban több kérdés is felvetődik. Többek között kérdéses, hogy az érmék milyen formában kerültek elő, mivel a találó állítása szerint nejlonzacsókban találta meg a pénzeket. Ez szinte biztosan kizárható, viszont amennyiben mégis igaz lenne ez az állítás, úgy előállhatna egy olyan különleges helyzet is, hogy még korábban egy ismeretlen személy megtalálhatta a „kincset”, majd valamilyen okból nejlonzacsókba csomagolva visszatevette. Ennek valószínűsége viszont elég csekély és semmilyen adat nem utal erre.

A találás körülményeinél az a kérdés is felmerült, hogy biztosan az adott telekről származó földből került-e elő a lelet, mivel a találó említette, hogy az építkezéshez a falu végéről – talán a Kápolnadomb környékéről – szállítottak földet. Így felvetődik az a lehetőség, hogy az érelelet is ezzel együtt került volna a telekre. A „Magyar Hírlap”-ban 1989-ben megjelent hír¹⁷ alapján pedig a helyszínre vonatkozóan egy harmadik lehetőség is felmerül, mivel a cikk szerint a Széchenyi út 13. házszám alatt lakó találó saját udvarán bukkant az érmékre. Ez utóbbinál azonban valószínűsíthető, hogy mivel nem régészeti vonatkozású folyóiratról van szó, így a hírnek a szenzációértéke volt elsősorban fontos, a részletek pedig már kevésbé. A helyszín

kérdésének megválaszolásában szerencsére volt alkalmam több forrásból is tájékozódni, így több falubeli elbeszélése alapján is bebizonyosodott, hogy a lelet egyértelműen a Széchenyi út 72. alatt került elő. Azt tudjuk, hogy az éremkinc a Kápolnadomb feltárása közben valamikor, már Dénes Józsefhez, a Savaria Múzeum munkatársához került. A leletegyüttest csak 2008-ban leltározták a Savaria Múzeumban, a leletjegyzék a meghatározásokkal pedig csak 2014-ben jutott ugyanide.¹⁸

Válaszokat egyedül a múzeumi dokumentációból kaphatunk, amelyhez az információkat Ilon Gábor gyűjtötte össze utólagosan. Eszerint az érmék 60–70 cm mélyről kerültek elő, valamint az is kiderül, hogy mivel kerámiaedény, vagy egyéb más tárgy nyomait nem találták meg az érmék közelében, így valószínűsíthető, hogy az érméket bőr- vagy textilrészényben rejthették el. Fontos még megemlíteni, hogy a dokumentációban is szerepel, hogy az építkezésen a tulajdonos visszaemlékezései szerint – a múzeumi dokumentációban leírtak alapján – kb. 6–8 munkás dolgozott és ők az érmék közül fejenként 1–10 darabot megtartottak.¹⁹ Ez több problémát is felvet, mivel így például a V. Székely György által meghatározott, 1480-as évek elejére/közepére tehető záródás is kétségbe vonható, továbbá az érelelet értéke sem becsülhető meg pontosan.

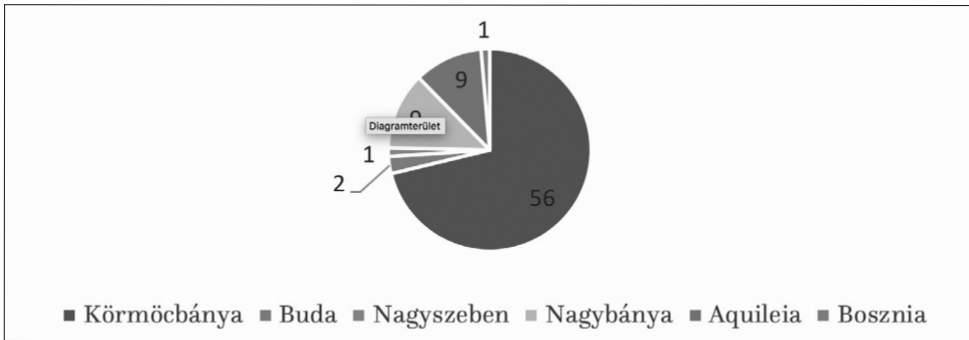
Az érelelet leírása

A múzeumba összesen tehát 73 darab érme került be, a faluból pedig még további öt ismert. A múzeumban lévő érmék lelet-

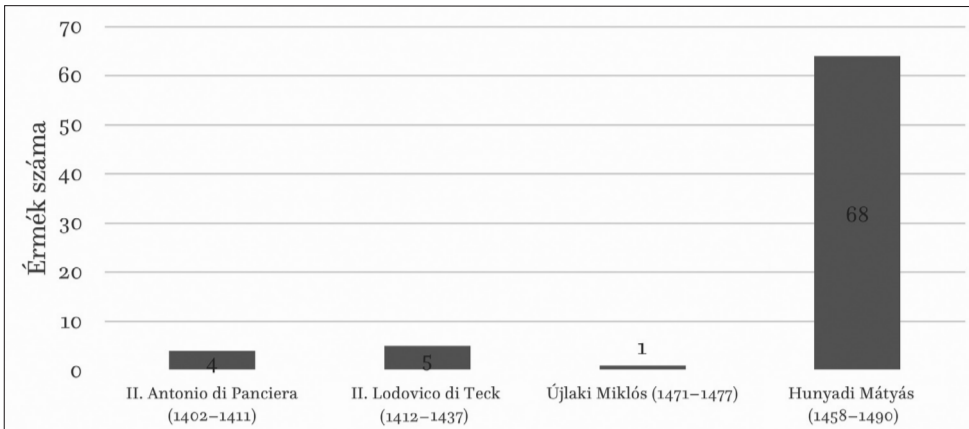
17 Hetvenhárom ezüst dénárt találtak Góron. = Magyar Hírlap, 1989. jún. 27. 6. p.

18 V. Székely György: Éreleletek. Gór. = Numizmatikai Közlöny (továbbiakban: NK), 1991–1992. (továbbiakban: V. Székely, 1991–1992.) 233. p.

19 Savaria Múzeum RA 2302-08.

A 78 db érmemegoszlása verésük helye szerint

Érmekek megoszlása az érmét verő uralkodó/főúrak szerint

jegyzékét, a már említett V. Székely György készítette el és közölte az 1991–1992. évi „Numizmatikai Közlöny”-ben.²⁰ A lelet-együttesben a 78 érme közül 68 darab Mátyás király verete, amiből 19 darab CNH II.²¹ 235A típusú, 12 darab CNH II. 234-es, négy darab CNH II. 233A-s, 30 darab CNH II. 239A-s denár és három darab pedig CNH II. 244-es obulus. A többi 10 érme külföldi veret, közülük egy darab Újlaki Miklósé

(1471–1477), négy darab II. Antonio di Panciera (1402–1411), öt darab pedig II. Lodovico di Teck (1412–1437) nevéhez köthető.

A nyitóveret 1402–1411 közöttre datálható, míg a záróveret az 1480-as évek első felére, közepére tehető.

Az érmék verési helyét tekintve a 78 darab érméből 56-ot Körmöcbányán (ma: Kremnica, Szlovákia); kilencet Nagybányán (ma: Baia Mare, Románia); ugyancsak kilencet Aquileában; kettőt Budán (ma: Budapest); valamint egyet-egyet Nagyszébenben (ma: Sibiu, Románia) és Boszniában vertek.

²⁰ V. Székely, 1991–1992. 233. p.

²¹ Réthy László: Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár. 2. köt. Vegyesházi királyok kora. Bp., 1907. (továbbiakban: CNH II.) 45 p., 28 t.

A körmőcbányai pénzverdében vert érmék kiemelkedően magas száma nem meglepő, hiszen Hunyadi Mátyás uralkodása alatt 1470-től ez a verde vált a legfőbb kibocsátóvá és az ezüstpénzverés központjává.²²

Hunyadi Mátyás ezüstpénzverése és a leletanyagban megjelenő érmék

A leletanyag nagy részét (68 érme) Hunyadi Mátyás ezüstdenárjai képezik, így röviden Mátyás király pénzverésére is kitérek. A legelső Mátyás névvel fémjelzett pénzek verését még a fiatal királyt megválasztó országgyűlés határozta el. Ezzel kezdetét vette a pénzverés Mátyás névvel, amely két nagyobb szakaszra bontható: 1.) az évenkénti pénzbeváltás korszaka; 2.) az állandó pénz korszaka.

Az évenkénti beváltásra kerülő ezüstpénzek általában évről évre újból verésre kerültek, s hogy ezek egymástól könnyen megkülönböztethetők legyenek, éremképüket évenként változtatták és más–más rajzú címerrel látták el. Ezeket az úgynevezett címeres ezüstpénzeket 1458–1467 között verték. Ezután megvalósult a magyar ezüstpénzverés nagy reformja, amellyel Mátyás a magyar denárvalutát hosszú időre stabilizálta.²³ A legtöbb 15. század végi éremleletben, ahogy a góri is ezt tükrözi, a magyar denárok dominálnak.²⁴

Ekkor jelentek meg az úgynevezett madonnás veretek, amelyek már állandó éremképű pénzeket jelentettek és nem kerültek évi beváltásra, hanem hosszú ideig forgalomban maradtak. Újabb pénzek legfeljebb csak a forgalomban lévő pénzmenyiségben keletkező hiányok kiegészítésére és pótlására szolgáltak.²⁵

Az állandó ezüstpénzverés korszaka Mátyás uralkodása végéig tartott és négy részre osztható:

- a.) a bevezetés és elterjesztés időszaka (1467–1470)
- b.) a pénzverés racionalizálásának korszaka (1470–1477)
- c.) az újjászervezés időszaka (1478–1485)
- d.) az egyesítés korszaka (1486–1490).²⁶

Az éremlelet szempontjából ki kell emelnünk a bevezetés és elterjesztés időszakát. Ebben az időszakban három pénzben vertek ezüstpénzt: mindegyik denárnak készült obulusa, valamint garasa is.²⁷ A pénzreform sikerességét bizonyítja, hogy Nagy Lajos óta ez volt az első alkalom, hogy garast is vertek.²⁸ A garasok éremképéhez viszonyítva az ekkor kiverésre került denárok és obulusok képe jóval egységesebb képet mutatott. A CNH 235A típusú denárt – amely az első kivert állandó denár volt – a nagy igények kielégítése végett mind az öt akkoriban működő magyar pénzverdében verték. A góri leletanyagban ebből összesen 19 darab került elő. Éremképe: negyedelt címerpajzs szív pajzssal. A címerpajzs első negyedében Árpád-sávok, másodikban kettős kereszt, harmadikban dalmát leopárdfők és a negyedik negyedben pedig a besz-

22 Gyöngyössi Márton: Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon. Bp., 2003. (továbbiakban: Gyöngyössi, 2003.) 66. p. (Doktori mester munkák)

23 Varga Máté: Fényes ezüstök és aranyak Somogyországból. Kaposvár, 2020. (továbbiakban: Varga, 2020.) 25. p. (A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum éremgyűjteménye; 3.)

24 Kálnoki–Gyöngyössi Márton: Pénzverés és pénzforgalom Nyugat-Magyarországon, 1387–1608. Bp., 2015. (továbbiakban: Kálnoki–Gyöngyössi, 2015.) 140. p.

25 Pohl Artúr: Hunyadi Mátyás birodalmának ezüstpénzei, 1458–1490. Bp., 1972. (továbbiakban: Pohl, 1972.) 7. p. (Az Éremgyűjtők Kiadványsorozata. Középkori pénzek; 8.)

26 Gyöngyössi, 2003. 6–72. p.

27 Pohl, 1972. 8. p.; Gyöngyössi, 2003. 64. p.

28 Gyöngyössi, 2003. 64. p.

tercei oroszlán látható. A szív pajzs a szokásos módon a Hunyadi-család címerét ábrázolja, a hollót csőrében gyűrűvel.²⁹ A hátlapon fejkendő madonna látható, jobb karján a kiseddel. Mivel ekkor a veretek rajzai még nem voltak egységesek, így ebben az időszakban kisebb eltérések mutatkoznak a különböző verdék veretei között. Ilyen különbség például az előlap szív pajzsa, amely a budai vereteken ovális formát rajzol ki, de Körmöcbányán és Nagybányán például a szív pajzs kerete is elmaradt. Előlap körirata általában: „moneta Mathie regis Ungarie” („M. Mathie. R. hVnGARIE”); Körmöcbányán: „MOneTA MATHie. R. VnG” vagy „M: MATHie R. VnG”, de rövidítések és egyéb változatok is akadnak.³⁰ A denár hátlapjának körirata: „Patrona Ungarie” – gyakran hibásan szerepel az érmeiken, többször a „Hungarie” helyett ugyanennek az „n” betű nélküli változata. Kassán (ma: Košice, Szlovákia) pedig a „Patrona” helyett szembetűnő a „Matrona” változat.³¹ Ehhez a denárhoz a CNH II. 243 obulus, illetve a CNH II. 213C, CNH II. 213D, továbbá a CNH II. 213E garasok tartoztak.³²

Mátyás pénzverésében a következő szakaszt az ezüstpénzverés racionalizálása jelentette, ami 1470-től 1477-ig³³ tartott és az érmelet szempontjából szintén fontos. Ebben az időszakban már lelassult az ezüstpénzverés, nem vertek évente újat, csak a hiányt pótolták. Néhány verde – a budai, a kassai és a nagyszebeni – éppen ebből az okból kifolyólag ekkor nem is üzemelt.³⁴

29 Gyöngyössi, 2003. 63. p.; Gyöngyössi, Márton – Winter, Heinz: Münzen und Medaillen des ungarischen Mittelalters, 1000–1526. Hrsg. Michael Alram, Heinz Winter. Wien, 2007. 107. p. (Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums; 4.)

30 Pohl, 1972. 8. p.

31 Gyöngyössi, 2003. 65. p.

32 Pohl, 1972. 16. p.; Gyöngyössi, 2003. 64. p.

33 Pohl Artúr szerint 1471 és 1479 között zajlott. Pohl, 1972. 8. p.

34 Gyöngyössi, 2003. 68. p.

Az ezüstverés főleg Körmöcbányára hárult és jelentős szerepe miatt végleges főpénzverdévé vált. Nagyszebenben (Altemberger Tamás) és Nagybányán a CNH II. 235A típusú még ekkor, 1470–1471-ben is verték. Előbbinek különös ismertetőjegye a hátlapi gótikus madonnaábrázolás volt, míg utóbbin az éremkép egyre kevésbé kidolgozott lett.³⁵ Ugyanekkor viszont újabb típusú pénzek is bekerültek a pénzforgalomba. Ilyen volt többek között a góri leletanyagban magát 12 darabbal képviselő CNH II. 234. denár, amelyen a nagyszebeni CNH II. 235A-hoz hasonlóan a filigrán ábrázolású madonna jelent meg, fején glóriával, Körmöcbányán pedig hosszított fátyollal.³⁶ Az előlapi címerben az egyfarkú, mancsában koronát tartó beszercei oroszlán jelent meg, de egyes változataiban (a K - V vagy K - P/V verdejeggyel ellátott darabokon)³⁷ a cseh oroszlán jegyeit is magán hordozza.

Ekkor készült el a CNH II. 244. obulus is szintén Körmöcbányán, amelyből a góri leletanyagban három darab szerepel, K - V/A verdejeggyel. Ezen Szűz Mária a kis Jézust a bal karjában fogja.³⁸

Az újjászervezés időszaka 1478-ban³⁹ kezdődött és 1485-ig tartott.⁴⁰ A kezdő dátumot Gyöngyössi Márton azzal az adattal

35 Gyöngyössi, 2003. 66. p.; Huszár Lajos: Mátyás pénzei. In: Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára. Szerk. Lukinich Imre. Bp., 1940. 1. köt. (továbbiakban: Huszár, 1940.) 561–562. p.; Pohl, 1972. 16. p.; V. Székely György: 15-16. századi dénárlet Kunfehértó határából. In: Halasi Múzeum. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 125. évfordulójára. Szerk. Szakál Aurél. Kiskunhalas, 1999. (továbbiakban: V. Székely, 1999.) 369–371. p. (Thorma János Múzeum könyvei; 3.)

36 Pohl, 1972. 32. p.

37 Gyöngyössi, 2003. 69. p.; Huszár, 1940. 562. p.; Pohl, 1972. 19. p.; V. Székely, 1999. 371. p.

38 Gyöngyössi, 2003. 69. p.; Huszár, 1940. 562. p.; Pohl, 1972. 19. p.

39 Pohl Artúr még 1480 és 1485 közé tette ezt az időszakot. Pohl, 1972. 33. p.

40 Gyöngyössi, 2003. 70. p.

igazolja, miszerint ebben az évben az országgyűlés a pénzürtékviszonyokról tárgyalta és az aranyforint – ezüstdenár árfolyamot 1:100 állapították meg. Mátyás ezt 1481-ben megújította.⁴¹ Ennek az időszaknak egy fontos lépése volt, amikor 1478–1479-ben Mátyás Körmöcbányára látogatott⁴² és örök időkre megerősítette az ottani nemesfémválasztót és nem mellesleg ennek folyamánként ismét újítottak a denáron. A madonna fejkendőjét koronára cserélték le, illetve Körmöcbányán ezenkívül a madonna helyzete is megváltozott, heraldikailag balra fordult és a gyermeket már nem a jobb, hanem a bal karjában tartotta.⁴³ Ebben az időszakban főleg az aranyforintverésben következtek be nagy változások, leletanyagunkat viszont ez nem érinti. Annál inkább fontos számunkra a körmöcbányai verében megjelent CNH II. 239A denár. Ebből került elő Górbán a legnagyobb mennyiség, 30 darab. Ezen a változaton az előlap címerében az oroszán szintén nem pontosan megállapítható, hogy a besztercei vagy cseh oroszánt ábrázolja-e. A hátlapon a madonna a bal karjában tartja a kis Jézust. Máriát koronával, a kis Jézust pedig hajjal vagy sapkával a fején jelenítik meg. A korábbi változatoknál (K – V/A verdejegyeknél) dundi kis Jézust láthatunk; a későbbin (K – P/rozetta verdejegyeken) pedig Mária a jobb kezében egy – talán az országalmával azonosítható – tojás alakú tárgyat tart.⁴⁴

A CNH II. 239A típusal párhuzamosan forgalomban volt egy másik ezüstdenár, a CNH II. 233A is, amelyet Nagybányán bocsátottak ki.⁴⁵ Ebből öt darab szerepel a góri

leletanyagban. Az előző típusal ellentétben ezen a kis Jézus feje fedetlen. A belső vonalkör a korábbi változatokról hiányzik. A többi Mátyás-kori verethez képest kivitelezése alacsony minőségű.⁴⁶

Az egyesítés időszaka (1486–1490)⁴⁷ a góri lelet szempontjából nem releváns, mivel a záróveret az 1480-as évek első felére/közepére tehető. Ebben az időszakban az ezüstpénzverés kizárólag Körmöcbányára tevődött át. A korszak denárverete a CNH II. 232. volt, amelyhez a CNH II. 242. obulus tartozott.⁴⁸

Külföldi veretek

A górihoz hasonló záródású éremleletekben szinte mindig találkozunk külföldi érmékkel is. Mivel a középkorban és a kora újkorban az érmék többsége nemesfémből készült, így azok egy részét egy meghatározott ár alapján való átszámítás után más országokban is elfogadták. A Magyar Királyság pénzeit is megtaláljuk külföldön, mint például a Mátyás-féle pénzreform után (1467 után) a madonnás denárokat már a magyar megszállás előtt az Alsó-ausztriai területeken.⁴⁹

Elsősorban a környező országok veretei kerültek be egy ország pénzforgalmába, így érthető, hogy területileg ezek az országokon belül a határok felé közeledve jelentek meg fokozottan. A 12–13. század folyamán például a friesachi denárok voltak ilyen külföldi pénzek, amelyek jó minőségüknek köszönhetően nagy területen elterjedtek és közkedveltek voltak. A 13–14. században

41 Gyöngyössi, 2003. 72. p.

42 Gyöngyössi, 2003. 70. p.

43 Pohl, 1972. 33. p.

44 Gyöngyössi, 2003. 71. p.; Huszár, 1940. 563. p.; Pohl, 1972. 20. p.; V. Székely, 1999. 371–372. p.

45 Gyöngyössi, 2003. 71. p.

46 Uo.; Huszár, 1940. 563. p.; Pohl, 1972. 20. p.; V. Székely, 1999. 372. p.

47 Ezt az időszakot Pohl Artúr is ezek közé a dátumok közé helyezte.

48 Gyöngyössi, 2003. 73. p.

49 Kálnoki-Gyöngyössi, 2015. 142. p.

a mai Ausztria területén készült bécsi denárok és pfennigek töltöttek be hasonló szerepet.⁵⁰

A 15. században megjelentek a pénzforgalomban az Aquileiai Érsekség által veretett, jó minőségű ezüstpénzek, amelyek a Magyar Királyság területén is elterjedtek. A 16. századtól kezdődően pedig főleg osztrák, német és lengyel pénzek nagyobb számú megjelenésével lehet számolni.⁵¹ Számunkra a leletanyag szempontjából a 15. századi külföldi pénzek fontosak. Hunyadi Mátyás alatt ugyan szinte csak magyar pénzek forogtak az országban a pénzreformnak köszönhetően, néhány külföldi pénz mégiscsak megjelent a magyar pénzforgalomban. Ilyenek a már említett aquileiai ezüstpénzek, de kisebb mértékben boszniai pénzekkel is találkozhatunk.

Külföldi veretek tekintetében a góri leletanyag hasonló összetételű, mint a többi 15. század végi, 16. század eleji záróverettel rendelkező éremlelet. Legnagyobb része (87,1%) Hunyadi Mátyáshoz köthető, de 11,5%-a (kilenc darab) aquileiai és 0,01%-a (egy darab) boszniai veret.

Érdekesnek mondható azonban, hogy bár Gőr az osztrák határ mellett fekszik, az éremlelet mégsem tartalmaz osztrák pénzt, annak ellenére, hogy Nyugat-Magyarországon a leletekben és az írott forrásokban is jelentősebb mennyiség is felbukkan ezekből. Az osztrák pénzek elég népszerűek voltak a 15. század végén a nyugati határszélen, még annak ellenére is, hogy rosszabb minőséget képviseltek, mint a korabeli magyar veretek. Népszerűségüket valószínűleg nem is értéküknek, hanem annál inkább funkciójuknak köszönhették, hiszen a határvidék számára ezek töltötték be a szomszédos osztrák tartományokkal való kereskedelem során a közvetítő eszköz

szerepét.⁵² Arra, hogy miért nem került be ennek ellenére mégsem ilyen típusú érem a leletanyagba több ok is magyarázatot adhat. Elsőként említhetjük az imént felhozott érvet, miszerint az osztrák pénzek kisebb értéket képviseltek, mint a magyar denárok.⁵³ Ebből következtethetünk arra, hogy ezeket nem őrizték meg, hanem a határon túli területekkel való kereskedelem során használták. Egy másik opció lehet, hogy még 1495 előtt rejthették el a kincset, ugyanis egy ekkori forrásból ismert, hogy Vas vármegyében a királyi adószedők osztrák pénzben kapták az adót, így ha ez erre a területre is igaz lett volna, úgy nagy valószínűséggel tartalmaznia kellett volna ilyen érmeket.⁵⁴ De felhozható egy olyan egyszerű érv is, miszerint Gőr már lehet, hogy kívül esett azon a pénzforgalmi zónán, ameddig az osztrák pénzek eljutottak.

Aquileiai veretek

A góri leletanyagot – csakúgy, mint az ország 15. századi – 16. század eleji pénzforgalmát – kis mértékben ugyan (11,5%), de színesítették – a már említett – 15. század elején vert aquileiai pénzérmék. A kilenc darab aquileiai pénzből négy darab II. Antonio di Panciera denárai, öt darab pedig II. Lodovico di Teck denárai közé tartozik. Ezek legkorábban Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt kerülhettek a Magyar Királyság területére, amikor Zsigmond király háborúi során a magyar csapatok az Aquileiai Hercegség területén is megfordultak. Az ebben a hadjáratban részt vevő magyar

52 Kálnoki–Gyöngyössy, 2015. 142. p.

53 Kálnoki–Gyöngyössy, 2015. 140. p.

54 *Kubinyi András: A későközépkori magyar-nyugati kereskedelmi kapcsolatok kérdése.* In: R. Várkonyi Ágnes Emlékkönyv születése 70. évfordulója ünnepére. Szerk. Tusor Péter. Bp., 1998. (továbbiakban: Kubinyi, 1998.) 116.

50 Varga, 2020. 21. p.

51 Varga, 2020. 22. p.

katonák így magukkal hozhattak jelentős mennyiségű aquileiai pénzt. A másik magyar szarvasmarha-kivitelben kereshető, amelynek egyik legfontosabb útvonala Aquileia térségén haladt át. Ez utóbbi indok adhat magyarázatot a Magyarországon való késleltetett megjelenésre (a kibocsátásuk után való csaknem fél évszázados eltolódás a mi esetünkben is megfigyelhető).⁵⁵ A góri leletanyag nyitóverete II. Antonio di Panciera (1402–1411) nevéhez köthető.

II. Antonio di Panciera és II. Lodovico di Teck aquileiai pátriárkák pénzei

A két aquileiai pátriárka, a II. Antonio di Panciera és a II. Lodovico di Teck által veretett pénz minősége ugyan silányabb volt (a denárok ezüsttartalma 0,70 g-ról 0,30 g-ra csökkent),⁵⁶ mint az elődeiké, a magyar leletanyagban mégis gyakran előfordul ez a két típus. Pénzverésük azért is kiemelendő, mivel egyes feltételezések szerint később ezek az érmék szolgáltak mintául Mátyás király madonna-denárjaihoz, illetve Újlaki Miklós vereteinek egy részéhez is.⁵⁷

Ahhoz, hogy megértsük a Magyar Királyság és Aquileia kapcsolatát, vissza kell mennünk egészen a 14–15. század fordulójára, amikor is Velence külpolitikájával új irányt vett: a városállam élelmszerellátá-

sának biztosítása érdekében Verona, Vicenza, Padova és az északi területen található Aquileia kisajátítását tűzte ki célul. Luxemburgi Zsigmond pedig ezt próbálta minden eszközzel megakadályozni és ezért igyekezett biztosítani az aquileiai patriarhátus függetlenségét.⁵⁸

II. Antonio pátriárka, a portogruarói Panciera család leszármazottja volt, így Velence Aquileia felé irányuló céljait próbálta érvényesíteni a 15. század legelején. Az új pátriárkát Velence támogatta. Zsigmond királlyal a megújítandó szövetség kérdésében is tárgyalt és szükség esetén a saját érdekében bekapcsolódott Aquileia belpolitikájába is. Később azonban eltávolították tisztességéből és helyére Antonio da Pontét nevezték ki. Ezután még egyszer megpróbált visszatérni, de Velence nem tudott szembeszállni Zsigmond katonai erejével, így 1412 elején elhagyta Friulit. Denárok és piccoli őrzik a pátriárka tevékenységének emlékét.⁵⁹ Ivan Rengjeo szerint pedig lehetséges, hogy Aquileiából való elmenekülése után pénzeit tovább verték volna, akár valamelyik magyar verdében is.⁶⁰

Denárjai (CNI VI.⁶¹ III. 26) között három változat különíthető el. Előlapjukon minden esetben a pátriárka címere látható: háromszög alakú, osztott pajzs; felső mezőjében ferde lefutású rutázott sáv; alsó mezőjében hétágú csillag. Az előlapi éremképet gyöngysor övezi. A hátlapon egy sas látható szintén gyöngyörben, a fejével a felső részen megszakitva azt. Az előlapon

55 Kálnoki–Gyöngyössy, 2015. 140. p.

56 Gyöngyössy, *Márton*: Münzen des 15. Jahrhunderts aus Aquileia im mittelalterlichen ungarischen Geldumlauf. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, 2004. (továbbiakban: Gyöngyössy, 2004.) 141. p.

57 Gyöngyössy, 2004. 137. p.; *Nátyi Róbert*: A napbaöltözött asszony, mint a Patrona Hungariae ikonográfiai típusa. Doktori disszertáció. Bp., 2013. 97. p.

58 Gyöngyössy, 2004. 137. p.

59 Gyöngyössy, 2004. 137–139. p.

60 Gyöngyössy, 2003. 146. p.

61 *Corpus Nummorum Italicorum*. Primo tentativo di un catalogo generale delle monete medievali e moderne coniate in Italia o da italiani in altri paesi. Vol. 6. Veneto (zecche minori); Dalmazia; Albania. Roma, 1922. (továbbiakban: CNI VI.) 682 p., 35 carte di tav.

található felirat – ANTONIVS PATRIARCA – kereszttel kezdődik, a szóközőket pedig a mi esetünkben hétágú csillagok jelölik. Ezeket a hátoldalon is hasonló módon használták. Különböző változatokban előfordulhat még egy kis kereszt vagy négylevelű lóhere a sas feje fölött. A hátlapi felirat: AQVILEGENSIS. Ez a denár 12 piccolot ért.

II. Lodovico di Teck pátriárka – elődjével ellentétben – nem „Velenice embere” volt, hanem a másik hatalomé – akit érdekelt Aquileia. Ez nevezetesen nem volt más, mint a Magyar Királyság. Pátriárkai székét Luxemburgi Zsigmond magyar királynak köszönhette. Mivel a király érdeke volt az Aquileiai Patriarchátus függetlenségének biztosítása, bevettette seregét is. II. Ludovico – eredetileg Teck hercege – 1412 elején lett pátriárka, igaz, felszentelés nélkül, hiszen ekkor még nem volt pápai jóváhagyás. (A pápa csak 1418-ban adta meg ezt számára.) Talán ezért is szerepel érméin a „dux” cím. Két érme emlékeztet II. Lodovico patriarchátusára: egy denár és egy piccolo.⁶² A góri leletanyagban az értékebb denár szerepel.

A denár előlapján (CNI VI. III. 28), II. Antonio di Pancierához hasonlóan a pátriárka családi címere látható: harántsakkozott pajzs. A felirat egy kereszttel kezdődik: LODOVICVS DVX D TECH; szóközőket pedig kis köröket használtak a szavak között.

A hátoldalon az ülő Szűz Mária látható, jobb karjában a kis Jézussal. Ez az éremkép nem újdonság az Aquileiában vert érméken. Már Raimund pátriárkától (1273–1298) kezdve szerepelt az érme előlapján Szűz Mária a kis Jézussal.⁶³ De szinte pontosan ez a kép jelenik meg később Hunyadi Mátyás már említett korai érméin is. Az érme hátoldali képét egy gyöngysor keretezi,

amelyet felül és alul megszakít a madonna.⁶⁴

A hátlapi felirata: PATHA – AQVILE – a közhiedelemmel ellentétben nem a védőszentre utal, hanem Aquileia pátriárkáját jelenti, vagyis az érme kibocsátójára mutat.

1414-ig ezt a pénzt denárként emlegették, ekkor még 14 piccolot ért, később viszont romlott az értéke, már csak 12 piccolot adtak érte és soldoként hivatkoztak rá.

Újlaki Miklós pénzverése (1471–1477)

Az éremleletben szerepel egy darab ezüstdenár, amely Újlaki Miklós nevéhez köthető. Újlaki Miklós boszniai „királyságáról” (1471–1477) megoszlanak a vélemények. Az egyik tábor szerint ez csak egyfajta címzetes tisztség⁶⁵ volt, a másik tábor szerint viszont tényleges királyi hatalomról⁶⁶ lehetett szó. Ebből kifolyólag válik érdekessé a pénzverése, hiszen maga, a pénzverés ténye kétségekívül inkább az utóbbi csoport véleményét támasztja alá, ahogyan az is, hogy olyan sokféle denárváltozat került elő, hogy szinte lehetetlen, hogy csupán presztízscélokat szolgált volna. A denárok sokszínűségét jól mutatja, hogy még a legutóbbi időkig is kerültek elő újabb és újabb típusú veretek, így az eddig ezekről készült

64 Uo.

65 Rengjeo, Ivan: Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien. Graz, 1959. (továbbiakban: Rengjeo, 1959.) 142, [25] p.; Soós Ferenc: Újlaki Miklós denárjai. = Az Érem, 1989. 2. sz. (továbbiakban: Soós, 1989.) 8–10. p.

66 Egger, G. A.: Die Münzen von Bosnien und Dalmatien. = Wiener Numismatische Monatshefte, 1866. (továbbiakban: Egger, 1866.) 159–177. p.; Érdy János: A boszna és szerb régi érmek. Buda, 1857. (továbbiakban: Érdy, 1857.) 10–11. p.; Koehne, Bernhard: Münze des Nikolaus Ujlak, Königs von Bosnien. = Zeitschrift für Münz-, Siegel und Wappenkund, 1843. (továbbiakban: Koehne, 1843.) 310–313. p.

62 Gyöngyössi, 2004. 139. p.

63 Gyöngyössi, 2004. 140. p.

tipológia felállítása nem mondható biztosan véglegesnek.⁶⁷ A típusváltás okai sem ismertek, így rövidebb időszakokra sem szűkíthető a datálásuk. Mivel Újlaki pénzverésének kezdeti időszakában az érmék szépen kidolgozottak voltak és nevezetesen ez az időszak ugyanakkorra tehető, mint a budai pénzverde megszűnése, így egyes kutatók szerint arra lehet következtetni, hogy a budai szakemberek közül jöhettek át néhányan Újlaki pénzverdéjébe.⁶⁸ Az érmék valószínűleg nem királyi verdében készültek, hanem valahol Újlaki birtokán Szlavóniában, viszont a verde pontos helye ismeretlen, csak feltételezések vannak, miszerint Kusonje közelében lehetett, ahol ezüst nagymértékben állt rendelkezésre.⁶⁹

Újlaki Miklós pénzverésére nemzetközi szinten először Bernhard Koehne⁷⁰ figyelt fel, Magyarországon pedig Érdy János volt, aki foglalkozott a témával elsőként részletesebben.⁷¹ Ekkor még összesen csak négy érmét ismertek. További kutatók még, akiket meg kell említeni: G. A. Egger,⁷² valamint Šime Ljubić, aki az első összefoglaló művet elkészítette.⁷³ Az első magyar típusú Újlaki-denárt Szentgáli Károly közölte 1909-ben.⁷⁴ Ivan Rengjeo 1929-ben az addig ismert denárokat típusokba sorolta,⁷⁵ majd 1959-ben jelentette meg a délszláv pénzekről készült összefoglaló művét, amelyben Újlaki pénzverésére is kitért. Ebben már címzetes „királyként” hivatkozott Újlaki Miklósról és pénzeit három nagy típusra

osztotta fel: az első típusba a II. Antonio di Panciera, a másodikba a II. Lodovico di Teck és a harmadikba pedig a magyar mintára vert érmeket sorolta.⁷⁶ A magyar veretekre még Pohl Artúr is kitért Mátyás ezüstpénzeiről írt monográfiájában.⁷⁷ Legutóbbi két kutató, aki a témával foglalkozott, Soós Ferenc⁷⁸ és Gyöngyössi Márton.⁷⁹ Gyöngyössi Rengjeo hármass felosztását vette alapul tipológiájához. Első típusba sorolta a magyar típusú denárokat, a másodikba, valamint a harmadikba pedig a két aquileiai pátriárka – II. Antonio és II. Lodovico – pénzverésének mintájára veretett érméket. Ebből számunkra az első típus fontos, hiszen a leletanyagban is ez szerepel.

Ennek a típusnak az általános jellemzője, hogy ezeket nagyjából azonos, a CNH II. 235A denáréhoz hasonló éremképpel verték. Az eltérés csak a köriratokban és a verdejegyekben mutatkozik meg. Előlapján a kerekaltalpú negyedelt pajzs látható szív-pajzssal. A kerekaltalpú pajzs első negyedében hétszer vágott mező, a másodikban kettős kereszt, a harmadikban dalmát leopárdfő, a negyedikben pedig a beszercei oroszán jelenik meg; a szív-pajzsban pedig a Hunyadi-holló található. A hátlap éremképe ugyancsak megegyezik a CNH II. 235A éremképevel, amelyen a fejkendő madonna tartja jobb kezében a kis Jézust, bal kezében pedig az országalmát, amelyen a kereszt három vége kis gömbökben végződik. Körirata alapján két változat különíthető el. Mi esetünkben az előlapi MAT-HIE R(egis) (H)VNGARIE M(oneta); valamint a hátlapi N(icolavs) R(ex) B(osne)

67 Gyöngyössi, 2003. 154. p.

68 Pohl, 1972. 59–60. p.

69 Gyöngyössi, 2003. 149–150. p.

70 Koehne, 1843. 310–313. p.

71 Érdy, 1857. 40 p., 2. t.

72 Egger, 1866. 159–177. p.

73 Ljubić, Šime: Opis jugoslavenskih novaca. Zagreb, 1875. 235 p.

74 Szentgáli Károly: Ujlaky Miklós kiadatlan denárja. = NK, 1909. 3. füzet. 104–105. p.

75 Rengjeo, Ivan: Novci Nikole Iločkog. Sarajevo, 1929. 16 p.

76 Rengjeo, 1959. 94–95. p.

77 Pohl, 1972. 59–60. p.

78 Soós, 1989. 8–10. p.

79 Gyöngyössi Márton: Újlaki Miklós boszniai királyi pénzverése. = Az Érem, 1998. 2. sz. 6–7. p.; Gyöngyössi, 2003. 143–156. p.; Uő: Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon. = Századok, 2016. 2. sz. 341–368. p.

PA(trona) VNGAR körirat olvasható, a verdejegy pedig n – R. Az érmén megfigyelhető Újlaki pénzverésének egyik jellegzetessége: a szavakat és betűket kis karikák, valamint egy ötszirmú virág tagolják.⁸⁰

A leletanyag értelmezése a környéken talált hasonló keltezésű éremleletek tükrében Gőr kb. 50 km-es körzetében – a mai Vas megye, Győr-Moson-Sopron megye, valamint Ausztria területén – 15. század végi – 16. századi eleji elrejtésekkel a következő helyeken találkozhatunk: Pinkaóvár (ma: Burg, Ausztria) 1458, Vasjobbágyi (ma: Jabing, Ausztria) 1475?, Rábasömjén (ma: Sárvár városrésze) 1485, Csejke (ma: Eisenberg an der Pinka, Deutsch Schützen–Eisenberg településrésze, Ausztria) 1524, Márcfalva (ma: Marz, Ausztria) 1525, Gyepüfűzes (ma: Kohfidisch, Ausztria) 1525, Rohonc 1529, Kőszegpaty 1530. A felsorolt leletek azonban jóval több érmét foglalnak magukba, mint a góri. Ezek közül összetétel alapján legközelebbi hasonlóságot – azaz tartalmaznak Hunyadi Mátyás, illetve aquileiai pénzeket is – a márcfalvai, a csejkei, valamint a vasjobbágyi leletek mutatnak a górral. Az elsőként említett, összesen 414 ezüstmérből – plusz egy ezüst jeggyűrűből –, öt darab Mátyás denárt, illetve 13 darab aquileiai denárt; a csejkei egy darab Mátyás és hét darab aquileiai veretet tartalmaz az összesen 4661 darabos mennyiségből, a vasjobbágyi pedig a csaknem 99%-os délnémet denártartalom mellett öt Mátyás és két aquileiai darabbal egészül ki. A vasjobbágyit (1475?) kivéve ezek azonban mind későbbi dátummal záródnak, a márcfalvi 1525. évi verettel, a csejkei pedig 1524. évivel. Összetétel szempontjából még megemlíthető Kőszegpaty és Rábasömjén. Ezek közül az előbbi két darab aquileiai denárt, az utóbbi pedig négy darab Mátyás-kori de-

nárt foglal magába. A többi leletegyüttes, területi elhelyezkedésén kívül, nem mutat más hasonlóságot a góri lelettel. Legnagyobb részük délnémet és osztrák pénzekből áll, amiket a mi leletanyagunk nem tartalmaz, egy pedig csak aranypénzekből (Rábasömjén).⁸¹ A záródást tekintve a vasjobbágyi, illetve a rábasömjéni lelet lenne legközelebb a górihoz, de összetétel szempontjából előbbi, még így is 20 évvel korábbi záródása, utóbbi pedig tartalma miatt nem mérvadó. Az elrejtés okát figyelembe véve viszont nagyon is párhuzamba lehet állítani a górral. Gyöngyössy Márton mindhárom leletet Hunyadi Mátyás nyugati hadjáratával magyarázta.⁸²

Az éremlelet összetételének vizsgálata

Gyöngyössy Márton 2003. évi könyvében⁸³ elvégezte Hunyadi Mátyás madonnás-dénárjainak típusonkénti statisztikai elemzését az addig előkerült, 1467/1470–1521 közötti záróverettel rendelkező leletanyagok alapján. Ez összesen 13 leletegyüttes, vagyis 4422 darab Mátyás kori érme vizsgálatát jelentette. Ebből az alábbi eredmények születtek.

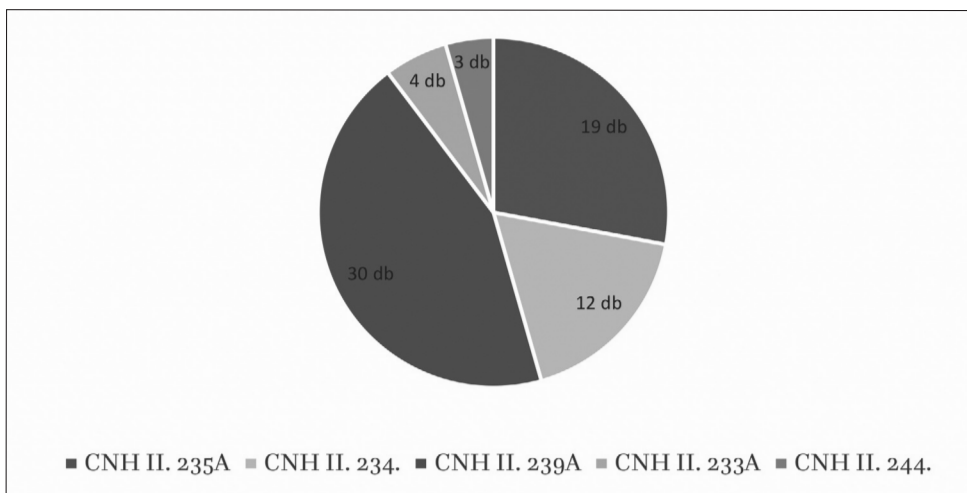
A CNH II. 235-ös denár 23,15%-os arányban jelenik meg ezekben a leletanyagokban. Ez a nagy szám a Mátyás-féle pénzreformnak köszönhető. Ennek verése még mind az öt akkor működő magyar pénzverdében folyt, 1467 és 1470 között rendkívül jelentős mennyiségben, később pedig tovább verték (1470–1471-ben) Nagybányán. A következő típus, az 1470-es évektől kiverésre kerülő körmöci, CNH II. 234-

81 Gyöngyössy Márton: Pankart és csopce. Pénzverés és pénzforgalom Nyugat-Magyarországon, 1387–1608. Mosonmagyaróvár, 2019. (továbbiakban: Gyöngyössy, 2019.) 142–167. p.

82 Gyöngyössy, 2003. 214. p.

83 Gyöngyössy, 2003. 205–211. p.

80 Gyöngyössy, 2003. 149–150. p.

Hunyadi Mátyás vereteinek típus szerinti megoszlása (68 db)

es denár 11,51%-ban képviselteti magát a leletanyagban. Az 1470-es, 1480-es évek nagybányai denárverete, a CNH II. 233. nem volt túl jelentős, az éremleletekből csupán 2,66%-ban kerül elő. A CNH II. 239., amelyet az 1480-as években Körmöcbányán vertek rendkívül magas, 29, 73%-os arányban fordul elő. Ez a csaknem 1/3-os arány Körmöcbánya ekkor betöltött fontos, központi szerepét tükrözi, amelyhez a nagybányai verde bezárása is vezetett. A Mátyás-kor végi, CNH II. 232. veret 17,95%-os arányban jelenik meg, illetve még megemlíthető a két bécsi denár előfordulása is, bár ezek mennyisége rendkívül alacsony (0,06%, 0,63%). A CNH 236. csak rövid ideig került kiverésre, így ez az érme az elemzés alapját képező leletanyagokban nem is fordul elő egy alkalommal sem. Obulusok esetében Gyöngyössy 144 darab alapján végzett számításokat, de ebből csak 137 volt pontosan meghatározható. Eredményként a CNH II. 244-es obulusok túlsúlya jött ki, de a csekély vizsgálható „alapállományt” Gyöngyössy nem

tartotta elégnek ennek a kijelentésnek az alátámasztásához.⁸⁴ A magyar denárokon kívül Gyöngyössy kitért az aquileiai denárok arányának megállapítására is. Ezeknek a jelenléte a 13 vizsgált magyarországi leletanyag alapján alig haladja meg az 1%-ot.⁸⁵

Ennek fényében a góri lelet megvizsgálható ezekkel az „átlagokkal” való összehasonlításban. Hunyadi Mátyás veretei közül a góri anyagban a CNH II. 235. aránya 24,36% (az átlagtól való + 1,21%-nyi eltérés); a CNH II. 234-é 15,38% (+ 3,87%-nyi eltérés); a CNH II. 239 aránya 38,46% (+ 8,73%-nyi eltérés); a CNH II. 233 5,13% (+ 2,47%-nyi eltérés). A CNH II. 244-es obulus 3,85%-os arányban jelenik meg.

Ezenkívül Újlaki Miklós egy darab denárja 1,28%-ot, Antonio di Panciera denárjai 5,13%-ot és Lodovico di Teck veretei 6,41%-ot képviselnek.

⁸⁴ Gyöngyössy, 2003. 212. p.

⁸⁵ Uo.

Az érmék földbe kerülése

Mielőtt kitérnék ennek a résznek a tárgyalására, meg kell említeni, hogy mivel több érme falubeliéknél van és nem állt módomban mindegyiket megtekinteni, így nem jelenthető ki minden kételyt kizáróan, hogy az éremlelet záródása az 1480-as évek elejére tehető. Ebből kifolyólag számtalan későbbi esemény is felmerülhetne – mint például többek között Kőszeg 1532. évi ostroma – az elrejtést illetően, de ezeket csak erős feltételezésekként lehetne kezelni, így én most az 1480-as évek eleji/ közepi záródást veszem alapul.

Kimondottan Górra vonatkozó történeti forrással nem rendelkezünk ebből az időből, ezért kicsit szélesebb körben kell szemlélnünk az akkori eseményeket. Első és legkorábbi – az érmék elrejtését kiváltó tényezőként – Kőszeg 1483. évi ostromát lehet megemlíteni.⁸⁶

Egy másik lehetőség, hogy a földbe kerülés Mátyás nyugati hadjárata során következett be. Gyöngyössy Márton a rábacsömjéni aranyelet mellett a góri lelet elrejtésének dátumaként is ezt az eseményt tartja legvalószínűbbnek. Ezen belül is, véleménye szerint, az elrejtés oka az 1487-ben, Bécsújhely (ma: Wiener Neustadt, Ausztria) elfoglalása céljából indított katonai hadműveletekben keresendő.⁸⁷ Hunyadi Mátyás és III. Frigyes között 1466-tól dúltak kisebb–nagyobb harcok, amelyeket rablások, erőszakos cselekmények és portyázások kísérték a határszélen. Az ostromok nemcsak az éppen ostromlott település lakóinak életére voltak hatással, hanem a csata helyszínétől távolabb eső területekre

is, hiszen többek között ismeretes, hogy Mátyás a háborús kiadásait a környező településekre kivetett adóból finanszírozta.⁸⁸

Következő lehetséges dátumként az 1490-es évek első fele jöhet még szóba, amikor is a Mátyás halála utáni bizonytalanság és a kilátástalanság jellemezte az országot és lakóit, így tulajdonosa egy jobb jövő reményében rejthette el a „kincset”.

Ennél a résznél térnek vissza az osztrák pénzek hiányához. Említettem, hogy ennek a „hiánynak” az egyik lehetséges oka abban keresendő, hogy 1495 előtt rejthették el a kincset. (Azért az 1495. évet jelölöm meg lehetséges határként, mivel ebből az évből van forrásunk arra vonatkozóan, hogy Vas vármegyében ekkor a királyi adószedők osztrák pénzben kapták az adót is.)⁸⁹ Ez alapján tehát az 1495. évi dátum felmerülhetne végső határként, mivel, ha ekkor nem lett volna a földben a kincs, valószínűleg osztrák pénz is szerepelne benne. A „hiányt” okozó lehetséges egyéb érvek azonban – mint például, hogy az osztrák pénz kevesebbet ért, mint a magyar denár vagy hogy a határon túli kereskedelemben használták ezeket – megakadályozzák, hogy feltételezéseknél komolyabb következtetéseket vonjunk le ebből a forrásból.

A címben nem véletlenül szerepel az „elrejtés” szó helyett a „földbe kerülés”, mivel teljes bizonyossággal nem jelenthető ki, hogy valóban elrejtésről van-e szó. Felmerülhet az a hipotézis is, hogy akár csak egy tehetősebb ember hagyhatta el az erszényét. Adatok csak arról állnak rendelkezésünkre, hogy a mai járószinthez képest 60–70 cm mélyen feküdtek az érmék, viszont a középkori rétegviszonyok nem ismertek. Annak megállapításához, hogy elrejtésről van-e szó, segítségünkre lehet az éremlelet

86 Péterfi Bence: Háború és béke, avagy Kőszeg ostromai, 1477–1478, 1483.. In: Hunyadi Mátyás és kora. Szerk. Bárány Attila et al. Debrecen, 2019. 383–399. p. (Memoria Hungariae; 12.) (Studia Folkloristica et Ethnographica; 75.)

87 Gyöngyössy, 2003. 214. p.

88 Wertner Mór: Magyar hadjáratok a XV. század második felében. 2. közl. = Hadtörténelmi Közlemények, 1912. 202. p.

89 Kubinyi, 1998. 116. p.; Gyöngyössy, 2003. 213. p.

értékének meghatározása. (A pontos érték többek között a hiányzó érmék miatt nem állapítható meg, de hozzávetőlegesen megbecsülhető.) Gyöngyössy Márton a múzeumban lévő érmék korabeli összértékét kb. 0,7 számítási forintban állapította meg.⁹⁰ Ehhez az értékhez jön még hozzá a faluban lévő öt érme, így a végösszeg kb. 0,73–0,75 számítási forint lehet. Ez akkoriban kb. hat bárány árát tehetné ki.⁹¹ Az elrejtés mellett szól, és én is emellett a vélemény mellett állok, hogy a terület ebben az időben lakott terület lehetett, így egy ekkora értékű elhagyott pénzösszeget valószínűleg hamar megtaláltak és összeszedtek volna. A falu lerohanására vonatkozó adattal nem rendelkezünk, így az a lehetőség sem állhat fent, hogy valaki menekülés közben hagyta volna el és nem volt, ki összeszedje utána.

Az érmék tulajdonosának kilétét nem tudjuk biztosan felfedni, de egy-két feltételezést felvázolhatunk. A Gyöngyössy által kutatott 13 leletegyüttesnek csak egy kis része – négy éremlelet – került elő városban, nagyobb része mezővárosokból, falvakból származik. Ez talán segítségünkre lehet a kérdés megválaszolásában, mivel a falvakból minden esetben kisebb értékű éremleletek kerültek elő. Ez pedig arra enged következtetni, hogy a falvakban elrejtett „kincsek” tulajdonosai a készpénz állományukat megőrizni kívánó parasztság sorából kerülhettek ki.⁹² Az aquileiai érmék utalhatnak még esetleg egy marhakereskedőre is,⁹³ vagy szóba jöhetne akár az előbb említett módon, az erszényét elhagyó, magasabb társadalmi rétegből származó személy is, de Gyöngyössy feltételezése eléggé meggyőzőnek tűnik. A nyitó és záróveret

kibocsátása között kb. 69–83 év telt el, ami az aquileiai érmék fél évszázaddal későbbi magyarországi megjelenését is beleszámítva kb. 19–30 évet jelent. Ez is utalhat arra, hogy ez a pénzösszeg egy hosszabb gyűjtögetés eredménye lehet.

Összegzés

Összességében tehát elmondható, hogy a Górbán talált éremlelet kitűnően tükrözi a kor pénzforgalmában részt vevő érmék arányát. A környéken előkerült éremleletekhez képest csak Újlaki Miklós denárjának meglétében, valamint az osztrák pénzek hiányában mutat különbséget. A leletanyag legnagyobb részben Mátyás madonna-denáraiból áll (CNH II. 235A; CNH II. 234; CNH II. 239A; CNH II. 233A denárok), kis mértékben tartalmazza Mátyás CNH II. 244-es obulusát, valamint külföldi pénzeket (Antonio di Panciera és Lodovico di Teck, aquileiai pátriárkák, illetve Újlaki Miklós verete). A lelet valamikor 1483 és az 1490-es évek között kerülhetett a földbe, Hunyadi Mátyás nyugati hadjárata alatt. Az elrejtést kiváltó legvalószínűbb eseménynek talán az 1487-ben Bécsújhely elfoglalása céljából indított katonai hadjáratok tekinthetők. Nem valószínű, hogy 1495 után rejtették volna el. Az éremlelet faluban lévő darabjai, a múzeumban lévőkhöz nem szolgálnak új adattal, a lelethez főként mennyiségben járulnak hozzá, általuk egy darab Antonio di Panciera és négy darab Hunyadi Mátyás denárral gazdagodott az éremlelet. A „hiányzó darabok” az idő folyamán már elvesztek, előkerülésüknek nem nagy az esélye, abban csak reménykedni tudunk, hogy ezek az érmék a leletanyag szempontjából nem a legjelentősebb darabokat – pl. nem aranyforintok, és nincs köztük az éremlelet záróverete – jelentik.

90 Gyöngyössy, 2019. 150. p.

91 Dányi Dezső – Zimányi Vera: Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. Bp., 1989. 142. p.

92 Gyöngyössy, 2003. 214. p.

93 Gyöngyössy, 2004. 155. p.

Katalógus

1. SMÉ 2008.1.1.

CNH II. 235A., H. 717., P. 216.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Buda

Verdejegy: B – S

2. SMÉ 2008.1.2.

CNH II. 235A., H. 717., P. 216.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Buda

Verdejegy: B - patkón kereszt

3. SMÉ 2008.1.3.

CNH II. 235A., H. 717., P. 216.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Nagyszében

Verdejegy: h – T

4. SMÉ 2008.1.4.

CNH II. 235A., H. 717., P. 216.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K – címer

5. SMÉ 2008.1.5.

CNH II. 235A., H. 717., P. 216.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K - kettős kereszt

6. SMÉ 2008.1.6.

CNH II. 235A., H. 717., P. 216.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Nagybánya

Verdejegy: n – n

7. SMÉ 2008.1.7.

CNH II. 235A., H. 717., P. 216.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Nagybánya

Verdejegy: n - keresztbetett kalapács és ék

8. SMÉ 2008.1.8.

CNH II. 234., H. 718., P.219.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K - A

9. SMÉ 2008.1.9.

CNH II. 234., H. 718., P.219.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K – G

10. SMÉ 2008.1.10.

CNH II. 234., H. 718., P.219.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország
Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K – P

11. SMÉ 2008.1.11.

CNH II. 234., H. 718., P.219.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I.Mátyás (1458-1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K – V

12. SMÉ 2008.1.12.

CNH II. 239A., H. 719., P. 221.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K – P

13. SMÉ 2008.1.13.

CNH II. 239A., H. 719., P. 221.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K - P/V

14. SMÉ 2008.1.14.

CNH II. 239A., H. 719., P. 221.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K - V/A

15. SMÉ 2008.1.15.

CNH II. 233A., H. 720., P. 222.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Nagybánya

Verdejegy: n – c

16. SMÉ 2008.1.16.

CNH II. 233A., H. 720., P. 222.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Nagybánya

Verdejegy: n - keresztbetett kalapács és ék

17. SMÉ 2008.1.17.

CNH II. 233A., H. 720., P. 222.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Nagybánya

Verdejegy: n - két kígyó

18. SMÉ 2008.1.18.

CNH II. 244., H. 728., P. 220.

obulus

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K - V/A

19. SMÉ 2008.1.19.

dénár (magyar típus)

Kibocsátó ország: Bosznia

Uralkodó/kibocsátó: Újlaki Miklós (1471–1478)

Verdehely: –

Verdejegy: n – R

20. SMÉ 2008.1.20.

CNI VI. III. t. 26. 1.

denaro

Kibocsátó ország: Aquileia

Uralkodó/kibocsátó: II. Antonio di Panciera (1402–1411)

Verdehely: –

Verdejegy: –

21. SMÉ 2008.1.21.

CNI VI. III. t. 28. 2.

denaro (soldo)

Kibocsátó ország: Aquileia

Uralkodó/kibocsátó: II. Lodovico di Teck

(1412–1437)

Verdehely: –

Verdejegy: –

Nem leltározott érmék

22.

CNH II. 235A., H. 717., P. 216.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

K – pajzs

23.

CNH II. 239A., H. 719., P. 221.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K - V/A

24.

CNH II. 239A., H. 719., P. 221.

denár

Kibocsátó ország: Magyarország

Uralkodó/kibocsátó: I. Mátyás (1458–1490)

Verdehely: Körmöcbánya

Verdejegy: K – P

25.

CNI VI. III. t. 26. 1.

denaro

Kibocsátó ország: Aquileia

Uralkodó/kibocsátó: II. Antonio di Panciera

(1402–1411)

Verdehely: –

Verdejegy: –

Rövidítések

CNH II. = *Réthy László*: Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár. 2. köt. Vegyesházi királyok kora. Bp., 1907. 45 p., 28 t.

CNI VI. = Corpus Nummorum Italicorum. Primo tentativo di un catalogo generale delle monetenmedievali e moderne coniate in Italia o da italiani in altri paesi. Vol. 6. Veneto (zecche minori); Dalmazia; Albania. Roma, 1922. 682 p., 35 carte di tav.

H. = *Huszár, Lajos*: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. Bp., 1979. 365 p.

P. = *Pohl, Artur*: Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300–1540. Graz–Bp., 1982. 101 p., 145 Tab.

SMÉ = Savaria Múzeum Éremtár

CNH II. 235A

CNH II. 234.

CNH II. 239A

CNH II. 233A

CNH II. 244.

Tábla 1.

Újlaki Miklós denára

II. Antonio di Panciera denára

II. Lodovico di Teck denára

0

5 cm

Tábla 2.